

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ З УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

У статті удосконалено раніше розроблену дворівневу методику оцінки економічної безпеки підприємства. Обґрунтовано й сформовано ряд показників, за допомогою яких можливе оцінювання ефективності заходів щодо управління економічною безпекою підприємства. Визначено діапазони ефективності показників.

In the article the previously developed two-tier method of enterprise economic security evaluation is improved. The series of indicators is justified and formed, it allows to estimate the efficiency of measures concerning management of entrepreneurial economic security. The ranges of effectiveness of indicators are determined.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Важливим етапом прийняття управлінського рішення та процесу управління загалом є оцінювання ефективності управлінських дій, як на етапі обрання оптимального варіанту серед альтернативних управлінських дій, так і на етапі контролю їх реалізації. Це стосується і рішень з управління економічною безпекою підприємства [1, с.104].

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Питанням оцінювання економічної безпеки на рівнях держави, регіону та підприємства присвячено велику кількість наукових досліджень таких авторів, як Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко, М. Тумар, Н. Ващенко та інші. У своїх дослідженнях автори розглянули теоретичні та практичні аспекти оцінювання економічної безпеки підприємства, однак головною проблемою та невирішеним питанням на сьогодні є різність поглядів щодо переліку показників діяльності підприємства, які повинні бути враховані під час дослідження, а тому необхідним є формування такої методики оцінювання ефективності управління економічною безпекою підприємства, яка б дозволяла вирішити означену проблему.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наслідки міжнародних криз другої половини ХХ – початку ХХІ ст. призвели до збільшення уваги з боку науковців та власників підприємств до питань оцінювання та забезпечення економічної безпеки, однак все ще не існує загальноприйнятої методики оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, яка додатково дозволяла б враховувати галузеві особливості його функціонування.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення основних показників, за допомогою яких можливе оцінювання ефективності заходів щодо управління економічною безпекою підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління економічною безпекою підприємства представляє собою реалізацію специфічних управлінських рішень стосовно адаптації підприємства до певних умов зовнішнього та внутрішнього середовища з метою досягнення встановлених цілей. Проблемою, з точки зору управління, є наявність невідповідності, розриву між бажаним станом об'єкта управління та його фактичним станом. Тобто з точки зору управління економічною безпекою підприємства, проблемою є негативне відхилення наявного рівня економічної безпеки підприємства від запланованого її рівня. Вирішенням проблеми є знаходження засобу подолання розриву між фактичним та бажаним станами об'єкта управління або вибір з усього переліку таких засобів оптимального. Таким чином, рішенням у розрізі управління економічною безпекою підприємства є виявлення та вибір засобу, який дозволить підприємству набути бажаного рівня економічної

безпеки, тобто дозволить повернути ймовірність негативних наслідків впливу середовища до встановлених меж.

Виходячи з усього вище сказаного, можна зробити висновок, що ключовою ланкою будь-якого управлінського процесу є управлінське рішення, а метою – прийняття управлінського рішення.

Рішення з управління економічною безпекою підприємства є регуляторним та контрольним, бо саме рівень ЕБП є показником, що дозволяє контролювати та регулювати в необхідному напрямку діяльність підприємства, підвищувати її ефективність; комбінованим за змістом, бо охоплює своїм впливом більшість сфер функціонування підприємства; довгостроковим, бо управління економічною безпекою відносить як до поточних, так і до стратегічних функцій менеджменту; переважно внутрішнього спрямування, однак приймається під впливом факторів зовнішнього середовища; може прийматися як одноособово (власником, керівником), так і групою (структурний підрозділ), залежно від того, в чій компетенції перебувають питання з управління ЕБП; повторюване, бо моніторинг рівня ЕБП повинен проводитися на підприємстві перманентно з певною періодичністю; прийняття рішень з ЕБП відбувається переважно на рівні організації, однак у деяких випадках, залежно від масштабів та організаційної структури підприємства, може прийматися на рівні окремих підрозділів. Отже, процедура прийняття рішення з управління економічною безпекою підприємства має свої специфічні особливості, які мають бути враховані при побудові ефективної системи управління нею [2, с.272].

Сучасна дієва методика оцінки економічної безпеки підприємства повинна відповідати великій кількості вимог, які ставить перед нею специфічна українська ринкова економіка, тобто вона повинна враховувати велику кількість аспектів діяльності конкретного підприємства та надавати чіткі і достовірні результати, на базі яких можливо б було приймати кваліфіковані управлінські рішення стосовно підвищення або збереження рівня економічної безпеки підприємства.

Проведений аналіз існуючих на сьогодні найбільш розповсюджених методик оцінки економічної безпеки підприємства встановив, що кожна з них має певні недоліки та обмеження, а тому існує необхідність у вдосконаленні існуючих підходів до вирішення поставленої проблеми. Додатково підсилює необхідність у цьому також виявлена потреба у обов'язковому врахуванні галузевих аспектів та особливостей діяльності підприємства.

Методика оцінки економічної безпеки підприємства на сучасному етапі повинна поєднувати в собі не тільки теоретичну, але й практичну цінність. Тобто вона повинна бути такою, щоб її використання, проведення розрахунків та формулювання висновків могли бути реалізовані управлінцями в межах підприємства, а не потребували залучення додаткових консультантів та виконавців, а також додаткових капіталовкладень на програмне забезпечення, тощо.

У ході дослідження автором було сформовано дворівневу методику реалізації першого з означених етапів, тобто оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, однак проблема оцінювання ефективності управлінських дій з економічної безпеки підприємства все ще є невирішеною, адже ці два етапи є взаємопов'язаними і результативність управління економічною безпекою повинна оцінюватися на основі досягнутих показників рівня економічної безпеки підприємства, а не лише на основі вартості реалізації запропонованих управлінських дій [3, с.192]. Тобто результатом управління економічною безпекою підприємства є підвищення її рівня і досягнення оптимальних його показників в ідеальному випадку. Така позиція повинна знайти своє відображення в методичних рекомендаціях з оцінювання ефективності управління економічною безпекою підприємства.

Розглянемо проблему оцінювання ефективності управління економічною безпекою, базуючись на класичних поглядах на оцінювання ефективності управлінських дій.

У загальному вигляді ефективність управлінських дій визначають шляхом співвідношення отриманого в результаті їх реалізації результату (найчастіше прибутку) з понесеними витратами [4, с.112]:

$$E = \frac{P}{B}, \quad (1)$$

де P – результат реалізації управлінської дії;

B – витрати на управління.

Проте при такому розумінні ефективності управління постають певні проблеми. Відносно до витрат управління проведення точних розрахунків є цілком можливим, однак результати управління не обов'язково мають вартісну форму і полягають у прямому прибутку для підприємства, зрозуміло, що результати можуть бути й соціальними, суспільними, організаційними, тощо. Усі ці проблеми стосуються і оцінювання ефективності управління економічною безпекою підприємства.

Однак, не зважаючи на виявлені проблеми, сам розглянутий підхід до визначення ефективності, безперечно, є вірним. Тому слід зосередити увагу на вирішенні проблем визначення витрат та результату управління економічною безпекою підприємства.

Проаналізуємо витрати на управління економічною безпекою підприємства. На попередніх етапах дослідження було обґрунтовано необхідність створення організаційного підрозділу з управління економічною безпекою підприємства, однак було також визнано, що масштабність такого підрозділу повинна відповідати розмірам підприємства і не створювати надмірного навантаження, а тому на багатьох підприємствах автотранспортної галузі діяльність з управління економічною безпекою може бути реалізована відповідним спеціалістом, без створення чисельного підрозділу. Враховуючи специфіку діяльності такого підрозділу або спеціаліста, можна спрогнозувати наступні витрати на управління економічною безпекою підприємства [5, с.50]:

- оплата праці, а саме нарахована заробітна плата, премії, матеріальна допомога, тощо;
- витрати на соціальне страхування працівників підрозділу з управління економічною безпекою підприємства;
- витрати на офісну, комп'ютерну техніку та програмне забезпечення;
- витрати на канцелярські потреби;
- витрати на офісні меблі;
- інші витрати.

Отже, як бачимо із визначених статей витрат, їх розміри є цілком прогнозованими та за необхідності визначення показника ефективності діяльності підрозділу можуть бути чітко визначеними.

Розглянемо проблему визначення результатів діяльності підрозділу з управління економічною безпекою підприємства. Як вже зазначалося вище, результатом управління є не лише прибуток підприємства, але й усі інші отримані ефекти. Економічна безпека підприємства є результатом діяльності усіх підрозділів підприємства і включає в себе велику кількість складових. Однак автором було встановлено саме ті складові економічної безпеки підприємства, стан яких формується під впливом управлінських дій менеджменту підприємства, а тому саме через зміну стану цих складових і можна оцінити ефективність діяльності підрозділу з управління економічною безпекою підприємства.

Тобто можна зробити висновок, що результати діяльності підрозділу з управління економічною безпекою підприємства можна оцінити на основі оцінювання рівня економічної безпеки підприємства за розробленою раніше методикою до та після реалізації підрозділом своєї діяльності в поточному періоді або реалізації певної управлінської дії.

Запропонована на попередньому етапі дослідження методика оцінювання рівня економічної безпеки підприємства є дворівневою, тобто вона дозволяє оцінити, як поточну безпеку за допомогою показників чистого прибутку, так і стратегічну безпеку, на основі

оцінювання рівня окремих складових економічної безпеки підприємства. Тобто результатом діяльності підрозділу з управління економічною безпекою може бути:

- по-перше, зростання прибутку або скорочення збитків;
- по-друге, підвищення рівня стратегічної безпеки підприємства за рахунок покращення стану її окремих складових.

Отже, при визначенні результатів діяльності підрозділу або спеціаліста з економічної безпеки, повинні бути враховані позитивні зміни в обох цих напрямках.

Відповідно до вищезазначеного, постає нова проблема. Якщо у випадку збільшення прибутку або скорочення збитків мається чіткий вартісний результат, то результати зміни інтегрального показника економічної безпеки підприємства не мають вартісного вираження, а тому є неможливим їх використання для оцінки ефективності шляхом співвідношення результатів та витрат. Отже, необхідною є розробка певної процедури, що дозволила б перевести позитивні зміни в рівні інтегрального показника економічної безпеки підприємства в чіткий вартісний вираз.

Отже, показник ефективності управління економічною безпекою підприємства в загальному виразі має наступний вигляд:

$$E_{\text{ЕБП}} = \frac{P_I + P_{II}}{B_{\text{ЕБП}}}, \quad (2)$$

де P_I – результат першого порядку, а саме розміри зростання прибутку або скорочення збитків, грн.;

P_{II} – результат другого порядку, вартісне вираження позитивної зміни рівня інтегрального показника економічної безпеки підприємства, грн.;

$B_{\text{ЕБП}}$ – витрати на реалізацію підрозділом управління економічною безпекою підприємства управлінських функцій, грн.

Розглянемо процедуру визначення результату другого порядку при управлінні економічною безпекою. Для цього проаналізуємо інтегральний показник економічної безпеки підприємства ($I_{\text{ЕБП}}$) більш докладно.

Значення показника $I_{\text{ЕБП}}$ може знаходитися в діапазоні $[0; 1]$. При цьому, якщо $I_{\text{ЕБП}}=0$, то це свідчить про абсолютно безризикову діяльність підприємства, в якій ймовірність негативних змін показників та параметрів його діяльності є нульовою. Отже, цій ситуації має відповідати такий рівень рентабельності, який може бути забезпечений власнику коштів при вкладенні коштів у безризикові активи. Такому рівню традиційно відповідає середній рівень процентних ставок по депозитах у банківських установах.

Якщо $I_{\text{ЕБП}}=1$, це свідчить про максимальну ймовірність негативних тенденцій в діяльності підприємства. Зрозуміло, що в таких умовах досягнення рентабельності є неможливим.

Отже, якщо встановити зв'язок між зміною рівня показника $I_{\text{ЕБП}}$ та рівнем рентабельності діяльності підприємства, можна спрогнозувати наступну відповідність: діапазону $[0; 1]$ зміни показника $I_{\text{ЕБП}}$ відповідає діапазон зміни рентабельності $[P_{\text{б.р.}}; 0]$ (де $P_{\text{б.р.}}$ – безризиковий рівень рентабельності, на рівні середньої ставки по депозитах банків).

Згідно до наведеної відповідності, яка передбачає відсоткове вираження, діапазон зміни значень $I_{\text{ЕБП}}$ також можна представити у вигляді пунктів або процентів. Таке відображення надасть можливість визначити розмір рентабельності, а значить і потенційного прибутку, що приносить кожен пункт позитивної зміни інтегрального показника економічної безпеки підприємства, і навпаки.

Отже, «ціну» кожного пункту зміни показника $I_{\text{ЕБП}}$ можна визначити за допомогою наступної формули:

$$\Pi_{\text{ЕБП}}^{\text{ц}} = \frac{P_{\text{б.р.}}}{100} \quad (3)$$

За наявності інформації про рівень рентабельності, який приносить підвищення рівня економічної безпеки підприємства, стає можливим визначення результату другого порядку від реалізації дій з управління економічною безпекою підприємства за допомогою наступної формули:

$$P_{\text{ц}} = \Delta\Pi_{\text{ЕБП}}^+ \cdot \Pi_{\text{ЕБП}}^{\text{ц}} \cdot C, \quad (4)$$

де $\Delta\Pi_{\text{ЕБП}}^+$ – кількість пунктів позитивної зміни інтегрального показника економічної безпеки підприємства;

C – собівартість продукції підприємства за відповідний період, грн.

Відповідно, показник ефективності управління економічною безпекою підприємства може бути визначений наступним чином:

$$E_{\text{ЕБП}} = \frac{\Delta\Pi_{\text{р}}^+ + \Delta\Pi_{\text{ЕБП}}^+ \cdot \Pi_{\text{ЕБП}}^{\text{ц}} \cdot C}{V_{\text{ЕБП}}}, \quad (5)$$

де $\Delta\Pi_{\text{р}}^+$ – сума приросту прибутку або скорочення збитків за період реалізації дій, грн.

Отже, запропонований показник ефективності $E_{\text{ЕБП}}$ дозволяє зробити висновок про ефективність системи управління економічною безпекою підприємства та доцільність витрат на утримання на підприємстві відповідного підрозділу або спеціаліста:

- якщо значення показника $E_{\text{ЕБП}}$ знаходиться в діапазоні $[0; 1]$, функціонування підрозділу з управління економічною безпекою підприємства є неефективним;
- якщо $E_{\text{ЕБП}} > 1$, заходи з управління економічною безпекою підприємства є ефективними, а створення підрозділу є доцільним.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, показник $E_{\text{ЕБП}}$ встановлює чіткий зв'язок між змінами в рівні економічної безпеки підприємства та витратами, які були задіяні для реалізації дій, що призвели до таких змін, а також дозволяє робити вибір оптимального варіанта управлінського рішення з економічної безпеки підприємства серед переліку альтернатив.

Список використаної літератури

1. Близнюк А. О. Оцінка ефективності заходів з управління економічною безпекою підприємства / А. О. Близнюк // Безпекознавство: теорія та практика: збірник матеріалів І Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція, 15 березня – 15 квітня 2013 р. – Луганськ: 2013. – С. 104–105.
2. Близнюк А. О. Сутність та особливості управління економічною безпекою підприємства / А. О. Близнюк // Комунальне господарство міст: наук.-техн. зб. Серія: Економічні науки. Вип. 102. – Харків: ХНАМГ, 2012. – С. 268–274.
3. Близнюк А. О. Методичні основи оцінювання економічної безпеки підприємства / А. О. Близнюк // Економічний простір: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2011. – № 55. – С. 188–195.
4. Охріменко А. Г. Основи менеджменту: [навч. посіб.] / А. Г. Охріменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 130 с.
5. Близнюк А. О. Особливості впровадження підрозділу управління економічною безпекою в організаційну структуру підприємства / А. О. Близнюк // Актуальні питання сучасної економіки: зб. матеріал. міжн. наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених, 26-28 квітня 2012 р. – Кам'янець-Подільський: 2012. – С. 49–52.

Прийнято до друку 19.12.2013